

ФОРМУВАННЯ ЕЛЕМЕНТІВ ПЕДАГОГІЧНОЇ МАЙСТЕРНОСТІ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ МУЗИКИ НА ЗАНЯТТЯХ З ПОСТАНОВКИ ГОЛОСУ

У статті розглядається проблема професійної підготовки майбутнього вчителя музики на уроках постановки голосу та пропонуються вокально-технічні прийоми, які застосовуються автором дослідження у практичній роботі зі студентами.

Ключові слова: вчитель музики, артикуляція, дикція, темп, вправи, скоромовка.

В статье рассматривается проблема профессиональной подготовки будущего учителя музыки на уроках постановки голоса и предлагаются вокально-технические приемы, которые применяются автором исследования в практической работе со студентами.

Ключевые слова: учитель музыки, артикуляция, дикция, темп, упражнения, скороговорка.

In the article the problem of professional preparation of future music master is examined on the lessons of the voice training and vocally technical receptions which are used a research author in practical work with students are offered.

Keywords: music master, articulation, diction, rate, exercises, patter.

Постановка проблеми. Музично-педагогічна освіта як самостійна система, яка є елементом професійно-педагогічної освіти майбутнього вчителя музики, має свої особливості та специфіку. Основним питанням підготовки педагога-музиканта є підвищення його культурного рівня, художнього смаку, розширення музичного світогляду, ерудиції. Тому суттєвими напрямками в системі музично-педагогічної освіти стають: індивідуалізація навчання, формування власного стилю педагогічної діяльності. Одним з профілюючих у системі підготовки вчителя музики є навчальна дисципліна “Постановка голосу”, основною формою навчання якої є індивідуальне навчання. Саме така форма покликана більш повно врахувати особливості розвитку студента – майбутнього вчителя музики.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемам вокальної підготовки вчителя музики присвячено чимало посібників, методичних розробок та статей. Це праці Д. Огороднова, Р. Скульського, М. Сливого, В. Доронюка та ін. Формуються цілі збірки статей, присвячених питанням виховання професійних кадрів викладачів музики та співу, зокрема: “Актуальні проблеми викладання музичних дисциплін у вищій школі” (К., 2004); “Культура – мистецтво – освіта” (К., 2005); “Естетика і практика мистецької освіти” (К., 2008) тощо. Частина статей, які входять до збірок, висвітлюють питання підготовки вчителя музики до вокально-

педагогічної роботи в умовах загальноосвітніх шкіл та навчальних закладів музичного профілю, розкривають шляхи активізації навчально-пізнавальної діяльності майбутніх вчителів у процесі їх вокальної підготовки. У численних наукових розробках висвітлюються питання творчої активності викладача (Ю. Бабанський, С. Сисоева, М. Никандров), музично-психологічні аспекти педагогічної діяльності (О. Костюк, Б. Теплов, Т. Цигульська, С. Науменко), теоретико-методичні аспекти (А. Падалка, О. Ростовський, О. Рудницька, А. Ковальов).

Все це свідчить про підвищений інтерес до питань формування вокально-педагогічної творчості майбутнього вчителя музики, яка розвивається впродовж його дитячого, юнацького віку і вдосконалюється під час навчання у середньому та вищому навчальних закладах музичного профілю.

Основи вокально-педагогічного вміння майбутнього вчителя музики закладаються у процесі оволодіння власним голосом. Це питання вимагає особливої уваги, оскільки, незважаючи на те, що діяльність учителя-вокаліста відрізняється від діяльності професійного співака рівнем підготовки до подальшої роботи, все ж вокальне вишколення дає можливість вчителю музики застосувати це вміння у його професійній діяльності по вихованню підростаючого покоління.

Мета статті – висвітлення деяких вокально-технічних прийомів, які у своїй сукупності утворюють методи формування співацького звука

ФОРМУВАННЯ ЕЛЕМЕНТІВ ПЕДАГОГІЧНОЇ МАЙСТЕРНОСТІ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ МУЗИКИ НА ЗАНЯТТЯХ З ПОСТАНОВКИ ГОЛОСУ

і сприяють розвитку педагогічної майстерності майбутнього вчителя музики.

Виклад основного матеріалу. Формування вчителя музики відбувається протягом багатьох років. Це копітка праця. Дати поштовх цьому процесу повинен викладач постановки голосу. Складність навчального процесу полягає у тому, що не кожен майбутній вчитель музики має природні співацькі здібності, не кожен володіє комплексом відповідних якостей для професійної співацької діяльності. Іноді доводиться мати справу з дуже “сирим” голосовим матеріалом. Проте, як відомо, основне навантаження у вчителя музики в загальноосвітній школі припадає на голосовий апарат. Він повинен ілюструвати та вивчати твори (пісні) програмного матеріалу, влаштовувати музично-вокальні вечори, вести вокальні гуртки, працювати з хоровими колективами. Тому надзвичайно важливим для студента – майбутнього вчителя є “оволодіння вокальним мистецтвом, правилами режиму роботи та гігієни голосового апарату для того, щоб у майбутньому зберегти свій голос у робочій формі на тривалий час” [12, 124].

У процесі навчання великого значення набуває організація уроку постановки голосу, який повинен мати певну структуру. У понятті “структура” містяться три ознаки:

- з яких елементів (етапів) складається урок;
- послідовність, в якій ці етапи включаються в урок;
- взаємозв'язок цих елементів.

Відомо, що до загальних структурних елементів уроку входять:

- організація початку уроку;
- перевірка засвоєння вивченого;
- постановка мети і завдань нового уроку;
- пояснення;
- закріплення;
- повторення.

Таким чином, насамперед організовуємо студента для заняття. Цікавимося його самопочуттям, спрямовуємо його увагу на роботу, нагадуємо про необхідність активного та бадьорого стану, намагаємося викликати психологічну готовність та бажання співати. Розпочинаючи роботу над вправами, визначаємо рівень їх засвоєння. Це стосується і виконання творів. На основі такого визначення вибудовується мета і завдання кожного конкретного уроку. Вкрай важливо, щоб усі завдання, які ставляться перед студентом, ніколи не перевищували його співацьких можливостей [5, 7 – 8].

На уроках з постановки голосу поряд із формуванням співацьких навичок необхідно

приділити належну увагу мовній діяльності майбутнього вчителя музики, яка займатиме більшу частину його уроку. Слово вчителя повинно звучати виразно. Якщо слово “звучить”, то учні в класі його розуміють і переживають почуте. Оволодіння технікою мовлення потребує усвідомлення суті логічного мовлення, знання будови мовного апарату, особливостей звукотворення, опанування технікою фонаційного дихання, формування артикуляційної вимови, правильної дикції тощо. Щоб надати емоційно образному звучанню голосу на уроках музики, слід уміти розпоряджатися всім комплексом звукових компонентів живої музики мови: ритмомелодикою інтонації, градаціями темпу, ритму, різноманітністю тембрових барв голосу. Оволодінню технікою мовлення сприяє систематичне виконання вправ з “артикуляційної гімнастики”, яку ми пропонуємо своїм студентам. Рухи активних органів мовлення – язика, губ, нижньої щелепи м'якого піднебіння – піддаються контролю. “Артикуляційна гімнастика” виконується без участі голосу й має на меті перевірку тих рухів, які необхідні при утворенні голосних і приголосних. Артикуляційні вправи слід виконувати ритмічно, під мислену команду – на “один”, “два”, “три” ... Рухи артикуляційних органів можна контролювати за допомогою дзеркала.

1. Опускання і піднімання нижньої щелепи.

Голову тримати прямо. Щелепа опускається вниз без жодного напруження м'яко і плавно, ніби відходить сама собою. Рот відкривається як при беззвучній вимові “а”. Язик лежить вільно, торкаючись нижніх передніх зубів. Темп не швидкий, дихання довільне. На рахунок “один” – рот розкривається, “два” – пауза, “три” – рот закривається. Повторити три-чотири рази.

2. Прикус. Поперемінно перекривати нижніми передніми зубами верхні зуби і, навпаки, верхніми – нижні.

3. Рух нижньої щелепи вперед і назад. Рот напіввідкритий. Щелепа поштовхом висувається вперед і плавно відтягається назад. При рухові щелепи вперед – вдих, при рухові назад – видих. Темп повільний. Повторити два-три рази.

4. Рух щелепи убік. При розкритому роті повільно, обережно повертати нижню щелепу спершу назад, а відтак попеременно ліворуч і праворуч. Уникати різких рухів. Повороти щелепи повторювати два-три рази.

5. Кругові рухи щелепи. Опущеною нижньою щелепою відтворити кругообертальні рухи праворуч і ліворуч. Вправу повторити два-три рази.

6. Поперемінне піднімання і опускання куточків стуленого рота. Дихання через ніс.

ФОРМУВАННЯ ЕЛЕМЕНТІВ ПЕДАГОГІЧНОЇ МАЙСТЕРНОСТІ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ МУЗИКИ НА ЗАНЯТТЯХ З ПОСТАНОВКИ ГОЛОСУ

Щелепи зімкнуті. Вдих – губи розтягуються у боки, куточки рота піднімаються вгору, стуленими губами формується усмішка. Видих – усмішка зникає. Вдих – куточки рота опускаються вниз, як під час плачу.

7. Рухи язика при замкненому роті. Зуби трохи розімкнені. Кінчик язика загнути вгору і назад аж до м'якого піднебіння. Тим же шляхом повільно притягувати кінчик язика вперед і вниз до дна рота під нижніми зубами. Вправу повторити два-три рази.

8. Бічні рухи язика всередині рота. Не розтягуючи губ, зуби трохи розімкнуті. Енергійно повертаючи в роті язик то ліворуч, то праворуч, кінчиком випинати зсередини по черзі ліву і праву щочки. Вправу повторити три-чотири рази.

9. Піднімання і опускання м'якого піднебіння. Рот широко розкрити, ненапружений язик укласти плоско, торкаючись його кінчиком нижніх зубів. Корінь язика опущений, як при позіханні. Затримати подих і напруженням та розслабленням м'язів піднімати вгору й опускати вниз м'яке піднебіння з маленьким язичком. Рухів м'якого піднебіння можна досягти іншим способом. Повільно й глибоко вдихнути повітря через ніс при розкритому роті. М'яке піднебіння в цей час розслаблюється і опускається вниз. Видихнути повітря через ніс. Повторити вправу, затуливши пальцями ніздрі й вдихнувши повітря через рот. М'яке піднебіння при цьому, напружившись, піднімається вгору. Видихнути повітря через рот. Вправу повторити два-три рази.

10. Вдих через рот, видих через ніс. Затуливши пальцями ніздрі, повільно вдихнути повітря через широко розкритий рот. М'яке піднебіння при цьому піднято вгору. Вдихнувши, рота закрити й видихнути повітря через ніс. М'яке піднебіння з маленьким язичком, розслабившись, опуститься донизу. Повторити вдих і видих два-три рази.

11. Рухи м'якого піднебіння при відкритому роті. Рот широко відкрити, нижню щелепу опустити. Вдихнути і видихнути повітря через ніс. М'яке піднебіння при цьому опущене, м'язи його не напружені. Не затуляючи ніздрі, вдихнути і видихнути повітря через рот. М'язи м'якого піднебіння напружившись, піднімуть завіску м'яким язичком угору. Рухи м'язового піднебіння у цій вправі можна спостерігати в дзеркальці. Вправу повторити два-три рази.

Вище викладені вправи автор статті успішно використовує в індивідуальній роботі з учнями свого класу.

Дикція – ввічливість того, хто виступає, – говорять французи. Дикційна чіткість є водночас необхідним технічним засобом і художнім

компонентом словесної дії. Адже разом із зовнішністю, одягом, манерами характеризує вчителя ще й спосіб мовлення: недбала чи карбована мова; млявість чи енергійність артикуляції; уповільнений чи пришвидшений темп мови; плавний чи строкатий ритм; дзвінкий чи глухий голос.

Чіткість дикції залежить від точності артикуляції кожного звука та виразності звукосполучень у словах та фразах. Потрібна певна тренуваність мовного слуху, щоб правильно оцінювати і контролювати окремі звукові елементи живої усної мови. У живій мові артикуляційні рухи повністю автоматизовані. У процесі мовлення положення мовних органів змінюється з великою швидкістю. “Ми повинні стежити за тим, щоб завжди постійно говорити на сцені та в житті правильно і гарно... Лише за цієї умови наб'ється звичка, яка перетвориться в другу натуру, а нам не доведеться відволікати увагу на дикцію в момент виступу” – зауважував К.С. Станіславський [11].

Виробленню чіткої дикції сприяє праця над скоромовками. Як жанр народної творчості – це жартівливі народні примовки, при мовленні яких у швидкому темпі язик плутається і слова мимоволі кумедно перекирчуються. Це можуть бути фрази з повторенням якихось важких для вимовлення словосполучень, нісенітниць тощо.

Чіткість дикції досягається тільки у тому разі, коли швидкий темп мовлення не знижує виразності й розбірливості, правильного звучання кожного слова. Тому скоромовка водночас повинна бути і “чистомовкою”. Працюючи над певними словесними послідовностями, не слід намагатися одразу проказувати текст у швидкому темпі. Для того, щоб жартівливі фрази звучали невимушено, весело й легко, спершу треба усвідомити їх зміст, відчувати органічну природу їх гумору, розібратися в характері кумедного висловлювання (часом навмисне безглуздо покрученого, як у нісенітницях) яскраво уявити собі, ким, кому, з якою метою і в яких обставинах можуть бути сказані ці слова. Текст повинен мати досконале технічне опрацювання.

Розпочинати слід з дуже повільного темпу, в разі потреби вдатися до скандування, чіткого відтворення кожного слова. Незручні для вимови словосполучення на стику приголосних вимовляти особливо старанно. Коли всі артикуляційні труднощі вимови будуть подолані в уповільненому темпі, можна поступово пришвидшувати темп, аж до найшвидшого промовляння.

Пропонуємо наступні скоромовки (подаються в порядку ускладнення):

ФОРМУВАННЯ ЕЛЕМЕНТІВ ПЕДАГОГІЧНОЇ МАЙСТЕРНОСТІ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ МУЗИКИ НА ЗАНЯТТЯХ З ПОСТАНОВКИ ГОЛОСУ

- *Наша верба найрозлоговіша, найкорчоломакуватіша.*
- *Ходить перепел між переполукітками зі своїми перепеленятами.*
- *Був собі Карпо Карпович Полікарпович та розполукарпився на маленькі полукарпенята.*
- *Був собі цебр та переполуцеберився на маленькі полуцеберенята.*
- *Була собі макітра та переполумакітрилася на маленькі переполумакітреньята.*
- *Стоїть піп на копі, ковпак на попі, копа під попом, піп під ковпаком.*
- *Прийшов Прокіп – кипить окріп, пішов Прокіп – кипить окріп; як при Прокопові кипить окріп, так і без Прокопа кипить окріп.*
- *Прийшов хтось, та взяв щось, та пішов туди, не знаю куди, а я за ним, та не знаю за ким.*
- *Микито, чи це ти, чи це не ти?*
- *Наш полковник полковникував, поки виполковникувався.*
- *Кріт кротові говорив: “Вчора я зробив добро – для братів кротів прорив попід річкою метро”.*
- *Це було за царя Горошка, як було землі трошка, як пічки салом топили, а соломом вогонь тушили.*
- *Єва – малює, Єва – співає, Єва – танцює і вишиває, страви готує, брата годує, підлогу мие, – все Єва вміє.*
- *Сорока пісеньку стрекоче і сорочки синочку строчить, а син сидить на скатертині і сорочки складає в скрині.*
- *Курличі курличуть, курличаток кличуть: “Курли – курли, курличенька, до річеньки, до річеньки”.*
- *Наша перепеличка мала й невеличка, під полукіпком розпідпадьомкалася.*
- *Курка сказала – тин поламала, сусіди почули – попові сказали, а піп з печі побив плечі, попадає з груби-побила груди, дитина з колиски – побила стиски, а баран з-під лави – дитину рогами – цить, не плач, спече мати калач, медом помаже, тобі покаже, а сама з’їсть.*
- *Не той, товариші, товаришу товариш, хто при товаришах товаришу товариш, а той товариш, товаришу товариш, хто й без товаришів, товаришу товариш.*
- *Наш паламар усіх паламарів перепаламарив, нашого паламаря ні один паламар не перепаламарить, не перевипаламарить.*

Сповідуючи вокально-педагогічні принципи професора львівської вокальної школи Остапа Дарчука, в якого навчалась, використовуючи його поради, автор статті в своїй роботі надає великого значення музично-вокальному читанню на мовній

опорі, на “характері звука” в резонансовому пункті та в певному ритмі й темпі. Таке читання виробляє у співака – майбутнього вчителя музики – чітку, ясну дикцію, сприяє однорідності звучання голосу, доброму випромінюванню, летючості звука. При цьому необхідно прагнути найбільш повної передачі значення кожного слова, змісту твору в цілому. Також застосовується музично-вокальна декламація – технічний прийом вокально-творчої вимови слів з усіма їхніми граматичними та логічними акцентами, виявленням емоцій, які містяться в них.

Для постановки голосу необхідно усвідомлювати роль дихання, опановуючи основні різновиди його вправління (розмовляти, читати вірші, доповіді та ін.). У роботі пропонується низка вправ для “дихальної гімнастики”.

Вправи на оволодіння беззвучним вдихом і видихом у положенні стоячи проробляються так:

1. Спокійно, повільно вдихнути через ніс, стежачи за розширенням нижньої частини грудної клітки і одночасно скороченням діафрагми; верхня стінка живота трохи випинається. Не слід вдихати повітря до крайньої можливості – повинна залишатися змога додаткового добирання резервного повітря.

2. Вдихнувши, на мить затримати грудну клітку розширеною.

3. Плавно, повільно видихати повітря, не допускаючи різкого спадання ребер і швидкого розслаблення діафрагми.

4. Після засвоєння беззвучних дихальних вправ слід переходити до сполучення видиху зі словом. Зручним переходом до голосних вправ стає лічба в голос на продовженому видиху. Проробляється вправа так: вдихання таке ж, як і в попередній вправі, затримка на мить перед видихом, і на видиху – неголосне і неквапне рахування: один, два, три, і т.д. Голос має звучати виразно і чисто. Спершу контролем є лічба до 10-ти, надалі тривалість видиху поступово продовжується до 15 – 20-ти.

5. Продовженням дихальної гімнастики є лічба вголос, а потім і промовляння приказок, прислів’їв, скоромовок, віршів – у різних комбінаціях, у поєднанні з рухом, бігом, грою з м’ячем. Тренуванню плавного видиху сприяє графічного звуконаслідування: “джміль”, “бджола”, “комар” і т.д.

Засвоєння правильного мовного дихання згодом дедалі ширше сполучається з працею над постановкою голосу.

Висновки. Таким чином, підсумовуючи вище викладений матеріал, варто зазначити, що основним завданням даної статті є висвітлення деяких вокально-технічних прийомів, які у своїй

ФОРМУВАННЯ ЕЛЕМЕНТІВ ПЕДАГОГІЧНОЇ МАЙСТЕРНОСТІ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ МУЗИКИ НА ЗАНЯТТЯХ З ПОСТАНОВКИ ГОЛОСУ

сукупності утворюють методи постановки голосу майбутнього вчителя музики. Оскільки процес формування елементів педагогічної майстерності вчителя музики відбувається поступово та з урахуванням індивідуального підходу до конкретного студента, то і прийоми повинні підбиратися як такі, котрі можуть принести найбільше користі на кожному етапі навчання та виховання студента. Тому у дослідженні основну увагу зосереджено на розкритті прийомів, які можна рекомендувати для роботи на початковому етапі побудови голосового апарату учня.

Запропоновані прийоми широко застосовуються автором статті у її педагогічній роботі з виховання майбутнього вчителя музики.

1. Аспелунд Д. Развитие и сохранение певческого голоса [Текст] / Дмитрий Аспелунд. – М.: Музгиз, 1952.

2. Бабич М.Д. Основи культури мовлення [Текст] / М.Д. Бабич. – Л.: Просвіта, 1990. – С. 41 – 122.

3. Воянова Н.П. Педагогіка [Текст] / Н.П. Воянова. – К.: Академвидав, 2001. – С. 231 – 334.

4. Дмитриев Л. Основы вокальной методики [Текст] / Леонид Дмитриев. – М.: Музыка, 1968.

5. Жишкович М. Основи вокально-педагогічних навиків: методичні рекомендації [Текст] / Мирослава Жишкович. – Львів, 2007. – 44 с.

6. Жишкович М. Особливості формування педагогічних навичок у студента-вокаліста [Текст] / Мирослава Жишкович // Естетика і практика мистецької освіти. 36. статей. – Київ-Львів: Сполом, 2008. – С. 152 – 161.

7. Жишкович М.А., Бень Г.Л. Вокально-педагогічні принципи та виконавські поради Остапа Дарчука і Марії Сіверіної: Методичні рекомендації для викладачів та студентів музично-педагогічних закладів. – Львів, 2008. – 30 с.

8. Лабунець В. Музично-естетичне виховання і сучасні вимоги до майбутнього вчителя музики [Текст] / Віктор Лабунець // Актуальні проблеми викладання музичних дисциплін у вищій школі. 36. статей. Вип. 35. – К.: НМАУ, 2004. – С. 92 – 100.

9. Педагогічна майстерність [Текст] / За ред. І.А. Зазюка. – К.: Вища школа, 1997. – С. 111 – 161.

10. Рудницька О.П. Музика і культура особистості: проблеми сучасної педагогічної освіти: навч. посібник [Текст] / О.П. Рудницька. – К.: ІЗМН, 1998. – 248 с.

11. Станиславский К.С. Работа актера над собой [Текст] / Константин Станиславский. – М.: Искусство, 1983. – 380 с.

12. Шуневич Є. Проблема формування самостійності майбутнього вчителя музики у класі сольного співу [Текст] / Євгенія Шуневич // Актуальні проблеми викладання музичних дисциплін у вищій школі. 36. статей. Вип. 35. – К.: НМАУ, 2004. – С. 124 – 134.

Стаття надійшла до редакції 14.12.2009

a b c d a b c d a b c d a b c d a b c d b

25 лютого 2010 року

139 років від дня народження

Лесі Українки
(Лариса Косач-Квітка)
української поетеси

“Країно рідная! Ох, ти далека мріє!
До тебе все летять мої думки.
Їм страшно й радісно, якась надія мріє...
Тяж з вирію в свій край летять пташки”.

Леся Українка
“Поворіт”, 1899

Стій, серце, стій! не бийся так шалено.
Вгамуйся, думко, не літай так буйно!
Не бий крильми в порожньому просторі.
Тіи, музо винозора, не сліпи
Мене вогнем твоїх очей безсмертних!

Леся Українка
“To be or not to be?..”, 1896

a b c d a b c d a b c d a b c d a b c d b